

Archeologisch Bureauonderzoek
voor 4 plangebieden te Hilvarenbeek:
Locaties Schoolstraat, Holstraat,
Koestraat en het MAVO-terrein.

HOLLANDIA reeks 183

COLOFON

Hollandia reeks nr.	183
Titel:	Archeologisch Bureauonderzoek voor 4 plangebieden te Hilvarenbeek: Locaties Schoolstraat, Holstraat, het MAVO-terrein en Koestraat.
Gemeente:	Hilvarenbeek
Centrumcoördinaat:	Schoolstraat: 137.265/388.688 Holstraat: 137.604/388.679 MAVO-terrein: 137.386/388.455 Koestraat 137.404/388.333
Onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	Schoolstraat: 25458 Holstraat: 25460 MAVO-terrein: 25462 Koestraat: 25464
Auteur(s):	R.W. Vanoverbeke
In opdracht van:	Ijzerman en van Spréw. Tilburg.
Contactpersoon opdrachtgever:	Bas van Spréw, 013-5821401
Wetenschappelijke leiding:	P.M. Floore
Illustraties:	R.W. Vanoverbeke
Definitieve versie:	november 2007
Oplage:	8
ISSN:	1572-3151

© Hollandia, Zaandijk 2007

HOLLANDIA ARCHEOLOGIE B.V.

tuinstraat 27a
1544 rs zaandijk
☎ 075 - 622 49 57
✉ archeo@xs4all.nl

INHOUD

1. Inleiding	4
2. Beleid	6
3. Doel en methoden van het bureauonderzoek	8
4. De geologie en bekende archeologische en historische waarden	9
5. Verwachtingsmodel	14
6. Advies	15
7. Literatuur	15
Bijlage 1: Stappenplan archeologie	16

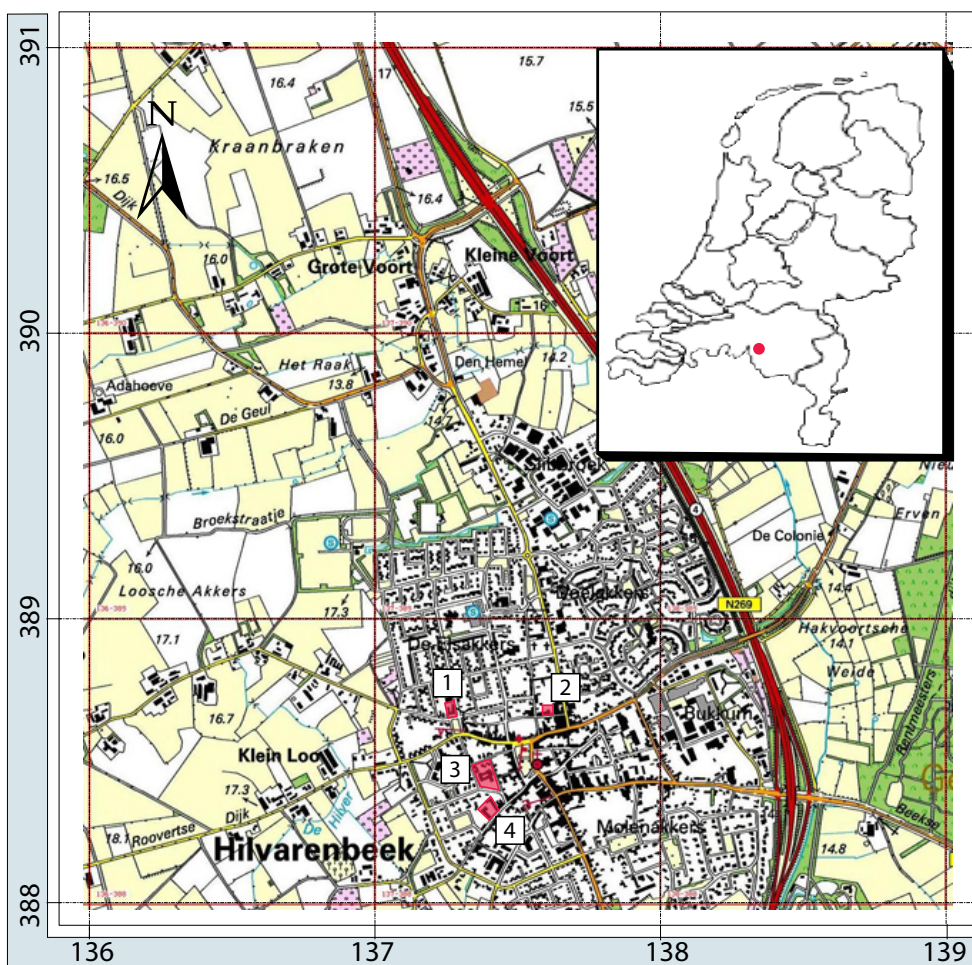
1. Inleiding

In het kader van toekomstige nieuwbouwplannen op vier locaties binnen de gemeente Hilvarenbeek, werd in opdracht van het IJzerman & van Spréw, een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd door Hollandia Archeologie B.V. De vier onderzoekslocaties zijn allen gelegen in het centrum van Hilvarenbeek, het betreft een locatie aan de Schoolstraat, één aan de Holstraat, het MAVO-terrein en een locatie aan de Koestraat (afb. 1). De bestaande bewoning zal op elk van de locaties grotendeels gesloopt worden en plaats maken voor nieuwbouw.

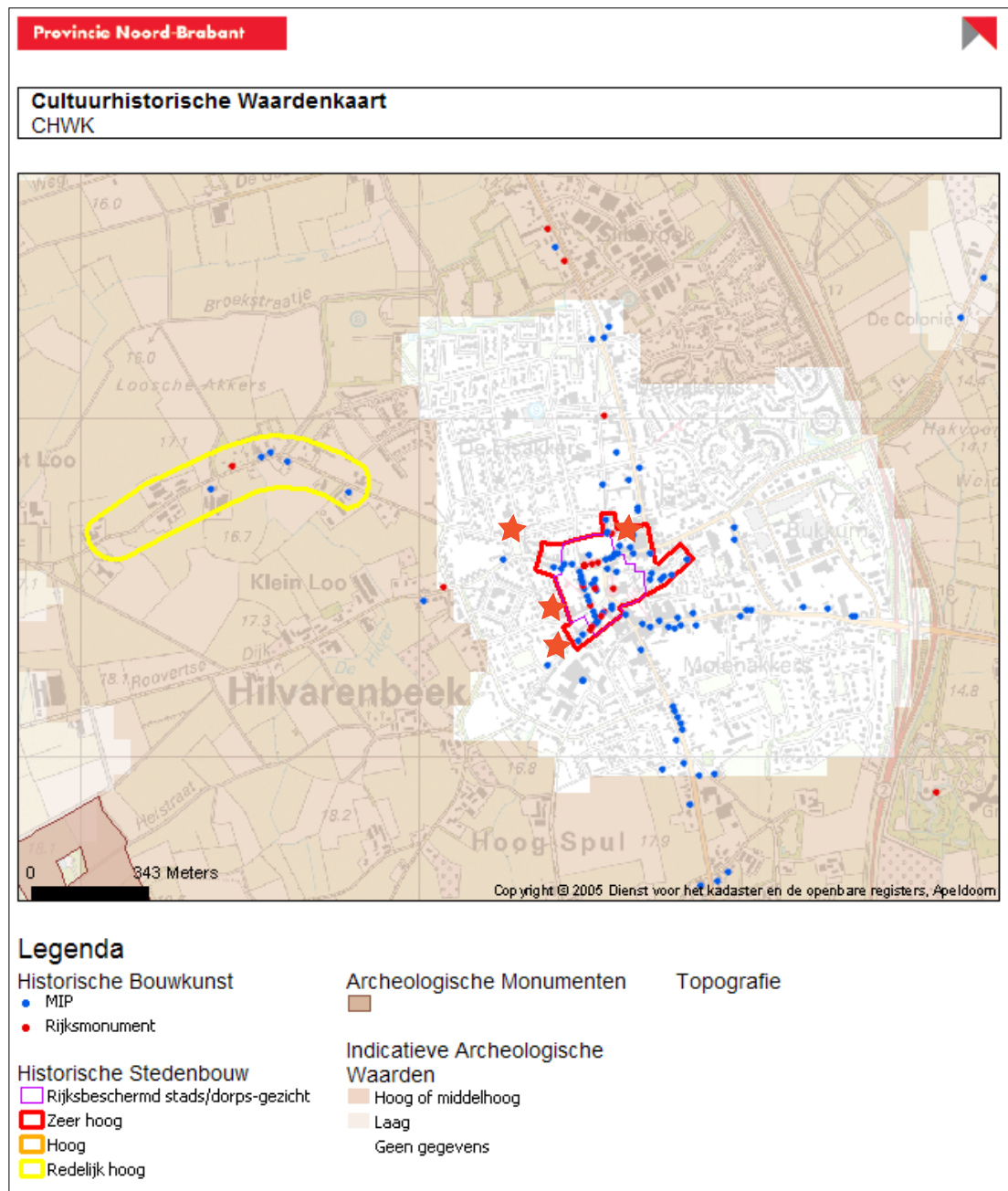
De onderzoekslocaties liggen op de Provinciale Cultuurhistorische Waardenkaart (afb. 2) en op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (afb. 3) binnen een ongekarteerd gebied, dat de dorpsgrens weergeeft. Dit betekent natuurlijk niet dat de archeologische verwachting hier laag is. Integendeel, gebieden binnen de historische kernen blijken heel waardevol te zijn. Ook het feit dat rondom Hilvarenbeek de verwachting op het aantreffen van archeologie hoog tot middelhoog is, maakt deze onderzoekslocaties waardevol terrein.

Grondwerkzaamheden binnen deze gebieden dienen, conform het beleid, voorafgegaan te worden door een archeologisch onderzoek, dit om mogelijke archeologische waarden die beschadigd of vernietigd zouden worden in kaart te brengen en te waarderen.

De onderzoeksdocumentatie wordt bewaard bij Hollandia Archeologie B.V., Tuinstraat 27A, 1544 RS Zaandijk. Het onderzoek is gevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, 3.1).

Afbeelding 1: De onderzoekslocaties (in rood) op de topografische kaart van Nederland (1=Schoolstraat, 2=Holstraat, 3=Mavo-terrein en 4=Koestraat).

Afbeelding 2: Hilvarenbeek op de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Brabant. De rode sterren geven de onderzoekslocaties weer.

2. Beleid.

Cultuurhistorie

De visie van de provincie Noord-Brabant over cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening is dat cultuurhistorische en andere landschappelijke waarden een inspiratiebron zijn voor de verhoging van de landschappelijke kwaliteit van het onbebouwde en bebouwde gebied. De provincie stelt zich dan ook tot doel het erfgoed ook op langere termijn te behouden. Even belangrijk is dat cultuurhistorie in belangrijke mate bijdraagt aan de identiteit van de omgeving en daarmee aan de ruimtelijke kwaliteit van een gebied (<http://www.brabant.nl/>).

Monumentenbeleid

Monumenten en andere elementen van cultuurhistorisch belang dienen tot uitdrukking te komen in het bestemmingsplan. Ingrepen op het kadastrale perceel waarop een beschermd monument staat zijn vergunningplichtig.

Europa en archeologie

Het “Verdrag van Malta” (het Europees verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed) heeft als uitgangspunt: waar mogelijk het behoud van archeologische waarden. Bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid moet het archeologisch belang, of beter: het cultuurhistorisch belang, vanaf het begin meewegen in de besluitvorming. Het Verdrag van Malta is in april 2006 vastgelegd in de artikelen betreffende de archeologie van de Monumentenwet die op 1 september 2007 van kracht is geworden.

Nota Belvedere

In 1999 werd de Nota Belvedere ondertekend door OC&W, VROM, LNV en V&W. Uitgangspunt van de nota is cultuurhistorische waarden (archeologische resten, historisch-geografische elementen en structuren en gebouwde monumenten) als volwaardig uitgangspunt te gebruiken in ruimtelijke ontwikkelingen. Het credo is dan ook: ‘Behoud door ontwikkeling’. Werken in Belvedere-trend betekent voortbouwen op het aanwezige erfgoed, zodat dit ook op langere termijn behouden blijft. Even belangrijk is dat volwaardige integratie van cultuurhistorie belangrijk bijdraagt aan de identiteit en daarmee ruimtelijke kwaliteit van een gebied. In Belvederegebieden of -steden is sprake van gecombineerde cultuurhistorische waarden. Archeologie, historische (stede)bouwkunde en historische geografie scoren hier hoog. De Belvederegemeenten zijn gemeenten met beschermde dorps- of stadsgezichten of met een rijk bodemarchief. De onderzoekslocaties vallen niet binnen een Belvedere gebied.

Cultuurhistorische Waardenkaart

De door de provincie Noord-Brabant vervaardigde Cultuurhistorische Waardenkaart (<http://brabant.esrinl.com/chw/>) is vooral bedoeld als hulpmiddel bij de inrichting van de ruimte in Noord-Brabant. Het is opgebouwd uit verschillende kaartlagen die elk een thema in beeld brengen. De kaartlaag Archeologische Monumenten bestaat uit de Archeologische Monumenten Kaart Noord-Brabant (AMK). Het gaat om terreinen waarvan bekend is dat ze daadwerkelijk een archeologische waarde hebben. Voor een deel zijn de archeologische monumenten beschermd ex artikel 3 van de Monumentenwet 1988. Voor een deel betreft het archeologische monumenten waarvoor deze bescherming (nog) niet gerealiseerd is, maar waarvoor wel een planologische bescherming noodzakelijk is. Op een andere kaartlaag zijn de Indicatieve Archeologische Waarden af te lezen. De indicatieve waarde heeft betrekking op de bovenste 1,2 meter van de ondergrond. De waardering van objecten en structuren op deze kaart is verdeeld in drie categorieën: van hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde, van lage archeologische verwachtingswaarde, en van onbekende archeologische verwachtingswaarde.

Deze laatste categorie betreft gebieden met water, maar vaak ook stads- en dorpskernen (<http://brabant.esrinl.com/chw/> en <http://www.brabant.nl>). Dit is hier het geval: de onderzoekslocaties vallen binnen een gebied met onbekende archeologische waarde, omdat ze binnen de dorpskern van Hilvarenbeek zijn gelegen (afb. 2).

Omdat van veel archeologische resten de exacte locatie niet bekend is, is deze kaart voor wat betreft archeologie per definitie onvolledig. Het geeft uitsluitend een indicatie. Hiermee dient dan ook in de planvorming rekening te worden gehouden.

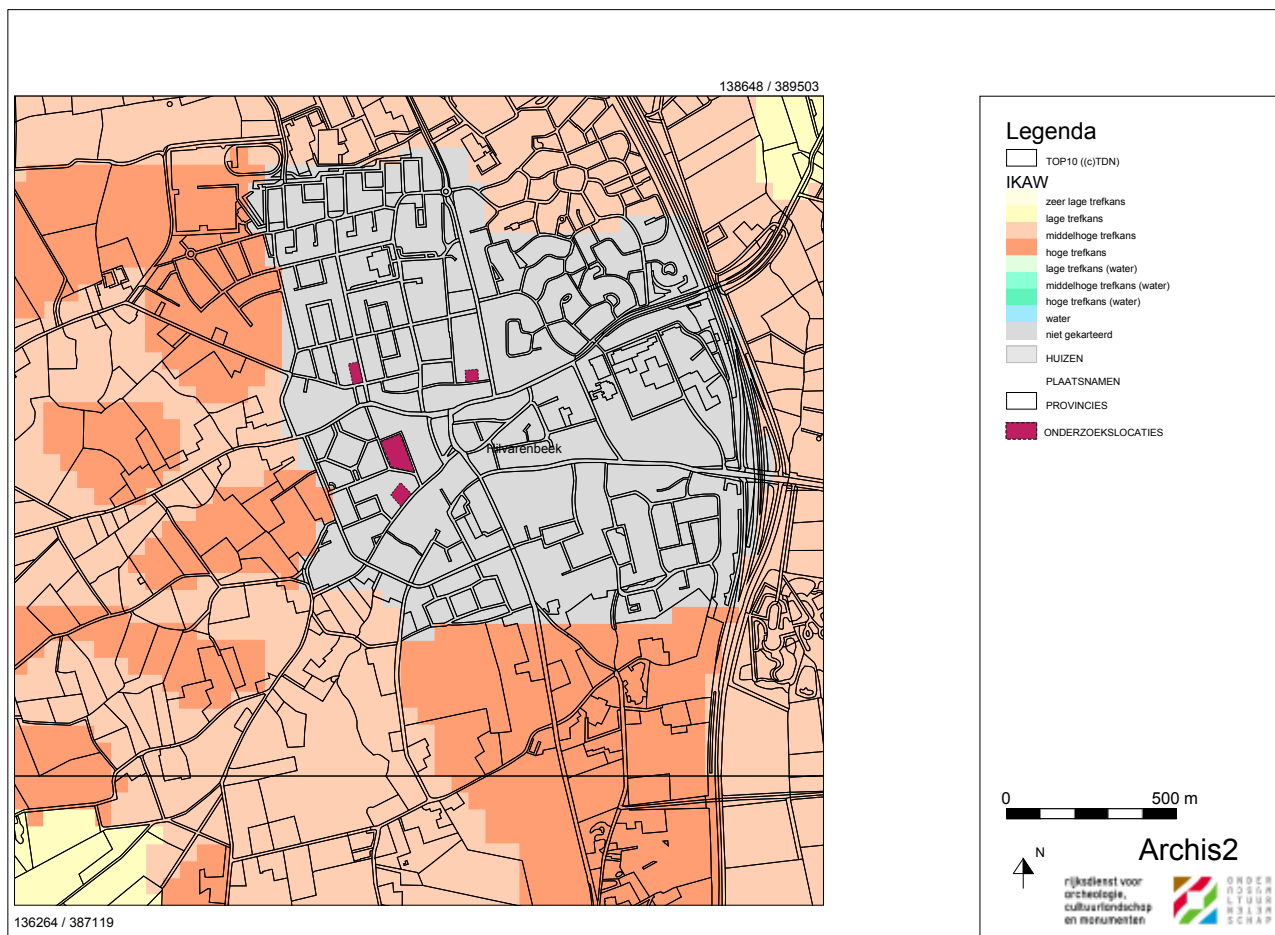
Archeologiebeleid Provincie Noord-Brabant

Het beleid van de provincie Noord-Brabant inzake de bescherming van archeologische waarden is gebaseerd op het Europese 'Verdrag van Malta'. Bij het opstellen en uitvoeren van ruimtelijke plannen moet rekening worden gehouden met zowel de bekende als de te verwachten archeologische waarden. In geval van voorgenomen ruimtelijke ontwikkelingen in gebieden met een hoge of een middelhoge verwachtingswaarde moeten de archeologische waarden aan de hand van een vooronderzoek in kaart worden gebracht (Streekplan Noord-Brabant 2002, herzien in 2004 <http://www.brabant.nl/>).

De Provincie Noord-Brabant streeft naar duurzaam behoud en beheer van het archeologisch erfgoed in de bodem (in situ), of in het depot wanneer behoud in situ niet mogelijk is. Hiernaast richt het beleid zich op vergroting van het archeologisch draagvlak in de provincie Noord-Brabant (<http://www.erfgoedbrabant.nl/>).

UNESCO

In Nederland is een klein aantal cultuurhistorische locaties op de Werelderfgoedlijst van Unesco geplaatst. Voor de provincie Noord-Brabant en dus ook voor het plangebied is dit echter niet van toepassing.

Afbeelding 3: De onderzoekslocaties op de IKAW.

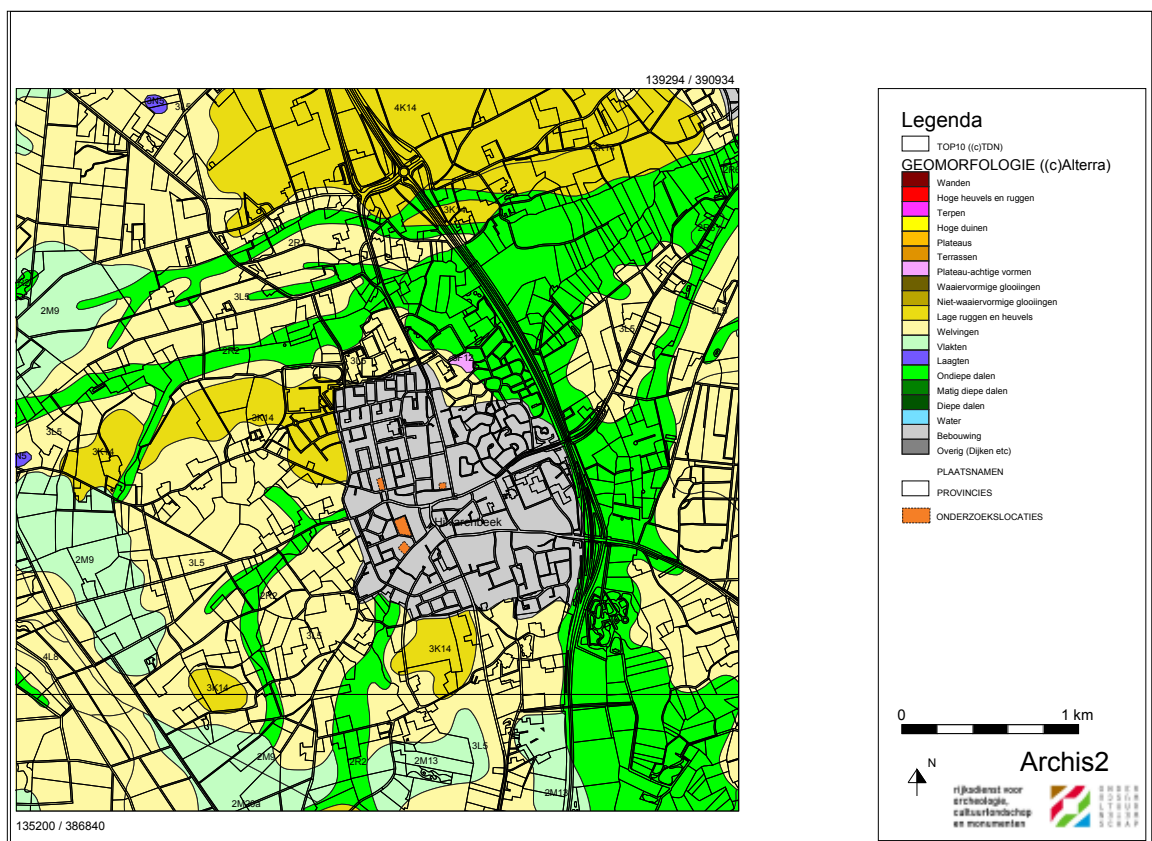
3. Doel en methoden van het bureauonderzoek.

Een bureauonderzoek heeft als doel het aan de hand van bestaande bronnen verzamelen van informatie over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een bepaald gebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden. Afhankelijk van de omvang van de werkzaamheden, de aard van de aanleiding tot het onderzoek en de vraagstelling, zullen aanvullende gegevens verzameld dienen te worden.

Door middel van een archeologisch bureauonderzoek kan in een vroegtijdig stadium van de planvorming rekening worden gehouden met de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerd verwachtingsmodel, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek (zie ook in bijlage 1: Stappenplan Archeologie).

Bij het bureauonderzoek worden bronnen geraadpleegd die kennis verschaffen over de bodemopbouw van het betreffende gebied, voor zover deze van belang zijn voor het voorspellen van archeologische waarden. De geraadpleegde bronnen bestaan onder andere uit:

1. Kaartmateriaal, zoals bodemkundige, geomorfologische, geologische en historische kaartengegevens.
2. Gegevens over eerder verricht onderzoek en vondstmeldingen in het gebied uit de database van het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM).
3. Archeologische regiospecialisten.
4. Lokale contactpersonen van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland.

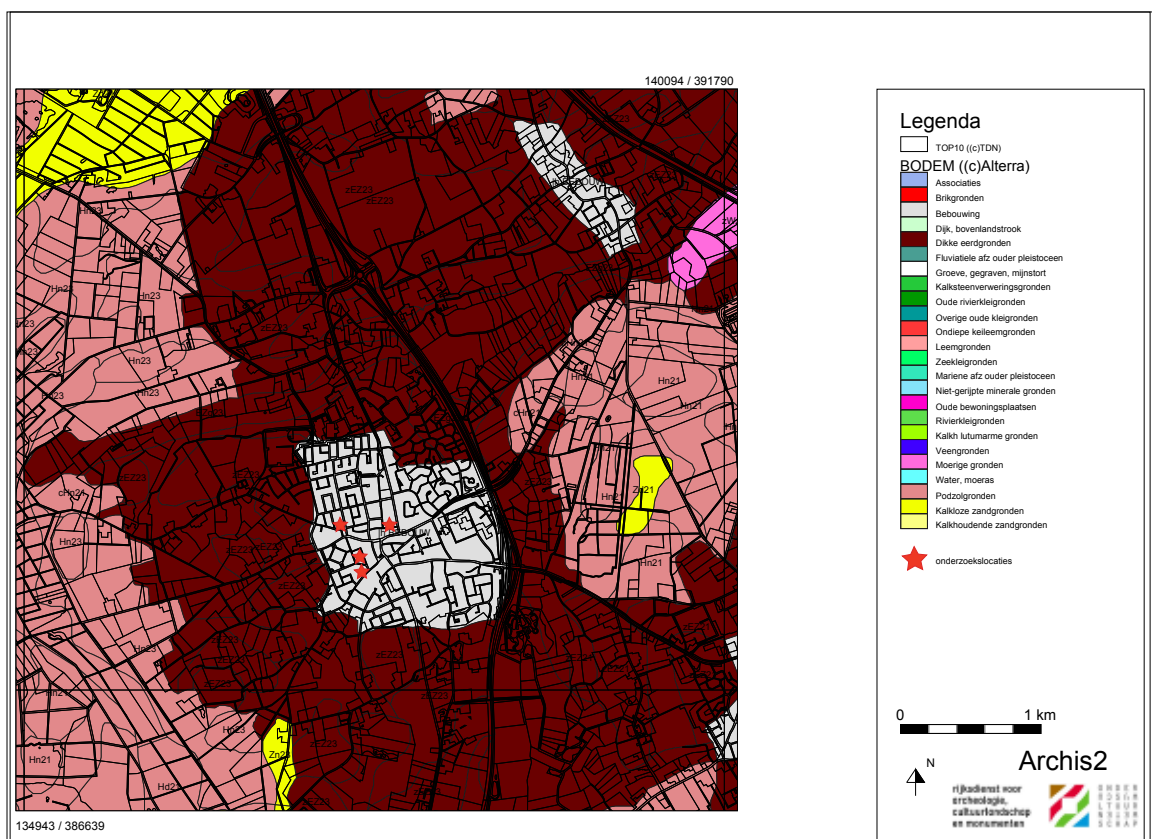

Afbeelding 4: De onderzoekslocaties op de Geomorfologische kaart van Nederland. De gele kleur (zowel 3L5 en 3K14) zijn de dekzandruggen, het lichtgroene de vlaktes en het fel groene de beekdalen.

4. De geo(morfo)logie en bekende archeologische en historische waarden.

Geo(morfo)logie en geschiedenis

Hilvarenbeek is gelegen op het Brabantse dekzandgebied. Dit dekzandlandschap heeft zich gevormd tijdens de laatste ijstijd (ca. 10.000 v.Chr.). Door de opwarming ontstonden er smeltwaterstromen om het water af te voeren. Door de grote afvoer ontstonden langs de beekdalen droge gronden die door de windwerking verstoven en waarbij zandafzettingen tot stand kwamen. Onder invloed van wind kreeg het licht golvende dekzandlandschap zijn vorm. De dekzandruggen zijn hoofdzakelijk zuidwest-noordoost georiënteerd, dit door de overheersende windrichting. Deze hoger gelegen plekken waren de meest gunstige om zich te vestigen, want wanneer de rivieren en beekjes buiten hun oevers traden, bleven deze locaties droog. Op de Geomorfologische kaart (afb. 4) is duidelijk te zien waar de dekzandruggen zich bevinden in de buurt van de onderzoekslocatie. Door het ongekardeerd zijn van de dorpskern, is het onduidelijk waar de verschillende plangebieden zich precies op bevinden, maar er kan verondersteld worden dat het gaat om een afwisselend landschap van beekdalen en dekzandruggen, waar de trefkans op archeologische sporen heel hoog is.

Afbeelding 5: Hilvarenbeek en directe omgeving op de Bodemkaart van Nederland. Het donkerbruin gekleurde gebied (zEZ23) geeft de dikke enkeerdgrond of esdek weer.

Op de Bodemkaart van Nederland (afb. 5) is te zien dat het centrum van Hilvarenbeek en de direct omgeving ervan gelegen is op een hoge zwarte enkeerdgrond, van leemarm of zwak lemig fijn zand (zEZ23, bruine kleur, Ebbers & Loo, 1992). Een enkeerdgrond of esdek is een hoger gelegen stuk grond dat door de eeuwen heen opgehoogd werd door telkens mest en plaggen aan te voeren om de niet erg vruchtbare bodem te verrijken en het landbouwkundig interessant te maken / houden. Ze worden ook wel eens 'bolle akkers' genoemd. Deze gronden kunnen een resultaat zijn van eeuwenlang gebruik, waardoor de kans op het aantreffen van nederzettingssporen uit het verleden hoog is. Kenmerkend is dan ook dat de boerderijen steeds aan de randen van deze enkeerdgronden liggen.

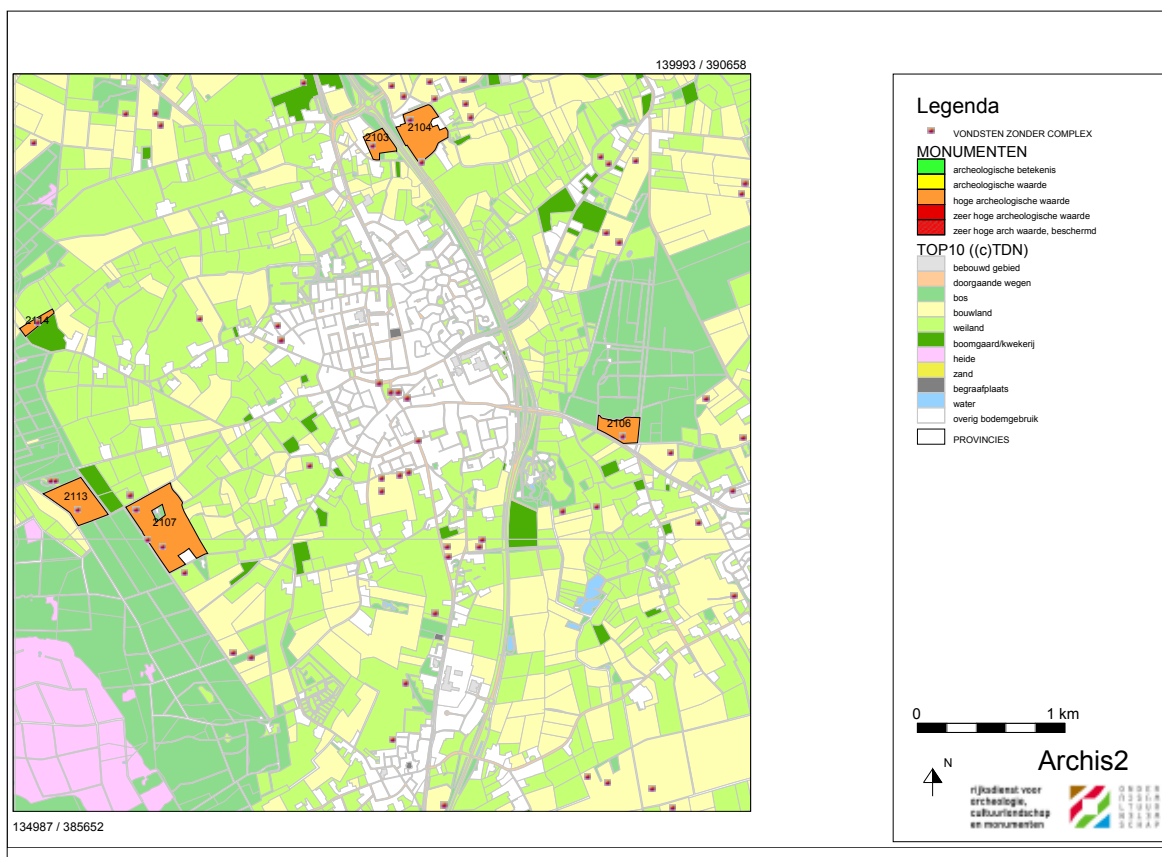
De kans op het aantreffen van archeologie is op dit type bodem hoog. Dit wordt ook aangegeven in de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW, afb. 3). Deze kaart geeft de kans op het aantreffen van vindplaatsen weer. Uitgangspunt bij de vervaardiging van de IKAW is dat er een verband bestaat tussen het landschap de bodemgesteldheid en activiteiten van mensen in het verleden, zoals bv. akkerbouw. Op grond daarvan is op de IKAW aangegeven hoe groot de kans is om bij de uitvoering van plannen op archeologische resten te stuiten. Bij het gebruik is het wel belangrijk zich te realiseren dat in gebieden waar de trefkans, dus de kwantiteit, laag is wel degelijk (heel) belangrijke resten kunnen voorkomen (www.racm.nl).

De eerste permanente bewoning van de streek vond vermoedelijk plaats in het Neolithicum (5300-2000 v. Chr.), maar hiervan zijn vooralsnog weinig sporen teruggevonden in de omgeving. De bewoning concentreerde zich op de dekzandruggen in de nabijheid van een beek, de Hilver. Deze groepjes boerderijen groeiden in de Middeleeuwen uit tot grotere centra, bijvoorbeeld Hilvarenbeek.

De kern van Hilvarenbeek zou volgens sommigen in vroegere tijden elders gelegen hebben. Men spreekt hier van het fenomeen van de 'wandellende' Brabantse dorpen, bewoningskernen die wegens een vermoedelijke droogte in de 11de-13de eeuw het bewoningscentrum zagen verplaatsen van de hoger gelegen dekzandruggen naar de lagere en vochtigere beekdalen (van Gils en Peeters, 1994). Mogelijk is dit ook in Hilvarenbeek het geval geweest, waar de kerk gebouwd werd tussen een door beken gevormd landschap. Op hoger gelegen grond van de beekdalen werden bewoningssporen aangetroffen vanaf de twaalfde, mogelijk nog late elfde eeuw.

De oudste kern van Hilvarenbeek zou meer naar het noorden gelegen hebben, dit blijkt uit vondsten die gevonden werden ten noorden van de huidige kern. Archeologische vondsten en sporen die bij de huidige kerk van Hilvarenbeek werden gedaan bij onderzoeken in de jaren 80, dateerden ten jongste in de 11de eeuw.

Hilvarenbeek was oorspronkelijk een middeleeuws akkerdorp (voor 1000) gelegen aan het beekje de Hilver dat meer noordelijk uitmondde in het Spruitenstroompje. De oudste vermelding van de dorpsnaam is terug te vinden in een charter uit 1157, aanwezig in de abdij van Tongerlo. De ligging aan een doorgaande weg en de aanwezigheid van een kapittelkerk zorgde er onder andere voor dat het dorp uitgroeide tot een relatief grote plaats van regionale betekenis (van Gils en Peeters, 1994).

Afbeelding 6: De archeologische monumenten en vondsten in en rond Hilvarenbeek.

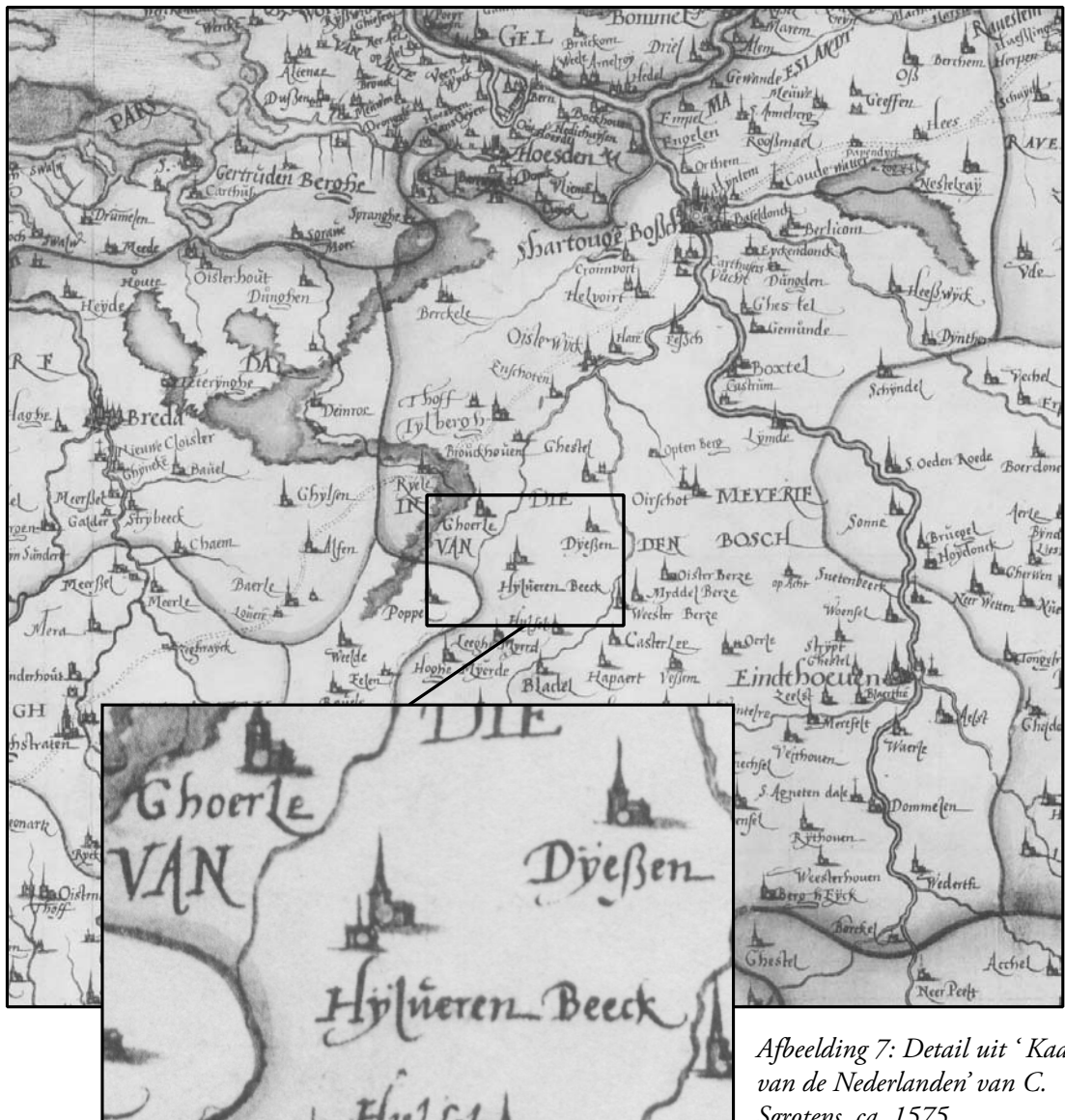
Archeologisch onderzoek dat reeds uitgevoerd werd in de loop der jaren kan hier goed bijdragen tot een beeldvorming van de omgeving. Via ARCHIS2 (het Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)) kan heel wat informatie opgevraagd worden. In de directe omgeving van de onderzoekslocatie werd nog maar weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd. Ook de archeologische monumenten en waarnemingen kunnen opgevraagd worden (zie afb. 6). Ten zuidwesten van de dorpskern werden in het verleden sporen gevonden van een neolithische nederzetting (monumentnr. 2017) en een urnenveld uit de Bronstijd (nr. 2113). Ten noorden werd bij de aanleg van de snelweg een nederzetting vermoedelijk uit de Romeinse Tijd aangetroffen (nrs. 2013 en 2014). In het centrum van Hilvarenbeek, onder andere in de nabijheid van de kerk, kwamen ook verschillende vondsten aan het licht, daterend van de volle Middeleeuwen tot de Nieuwe Tijd.

Historische kaarten

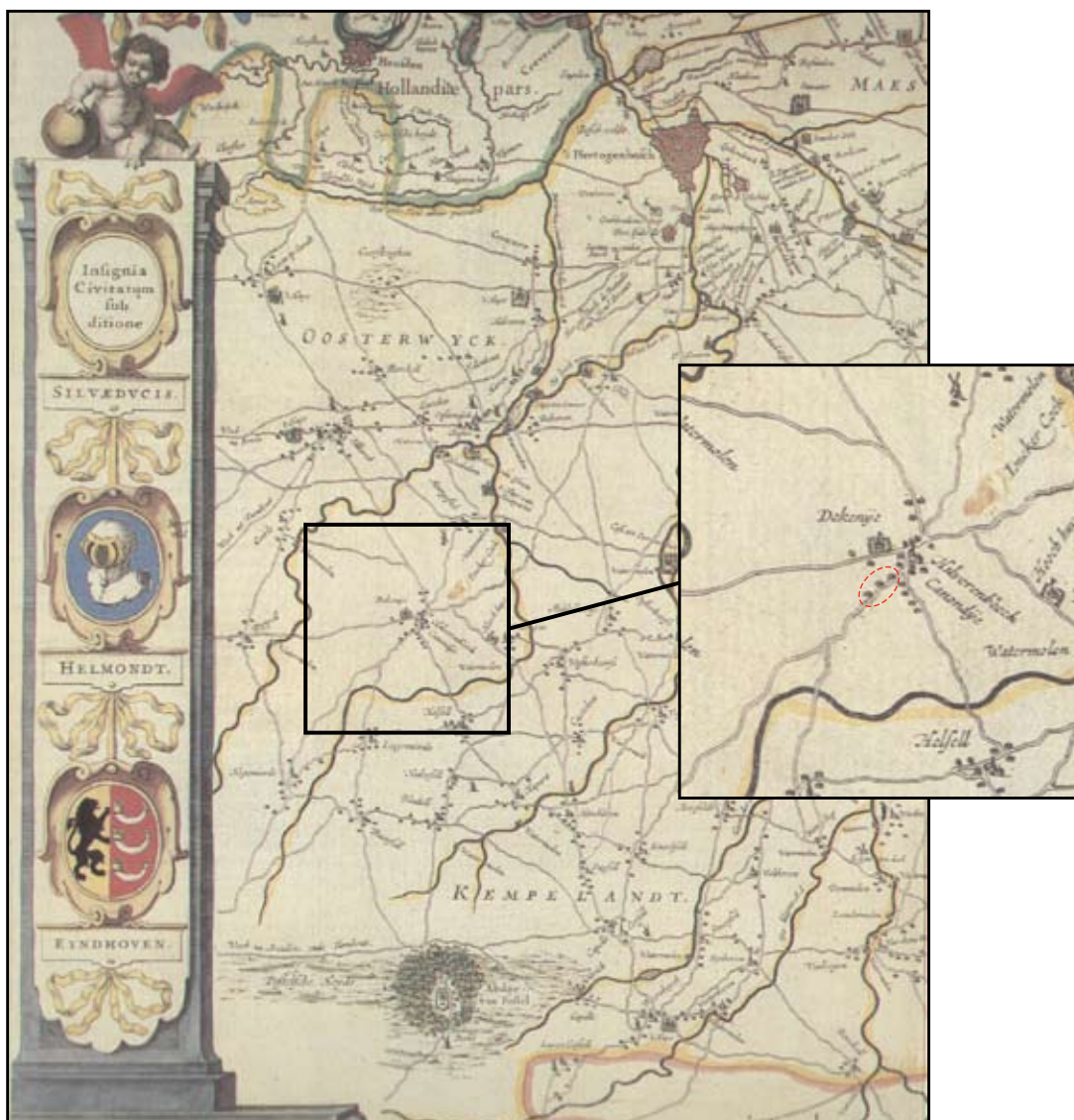
Aan de hand van verschillende kaarten is het mogelijk om de bewoningsgeschiedenis van de onderzoekslocaties te schetsen, met dien verstande dat het alleen momentopnames verschaft van het grondgebruik vanaf de zestiende eeuw tot heden. Afwezigheid van bebouwing in de kaarten is overigens geen garantie dat er ook niets heeft gestaan op het moment van opname. Vooral in de beginperiode tekenden cartografen vaak slechts de grotere nederzettingen en belangrijke beeldbepalende bouwwerken als kerken, kloosters en kastelen in.

Er zijn slechts weinig gedetailleerde oude kaarten van Hilvarenbeek en omgeving aan ons overgeleverd. Een eerste voorbeeld van een overzichtskaart is een detail van een kaartboek van C. Sgrotens, ca. 1575 (afb. 7). Enkel de kerk van Hilvarenbeek (*Hylveren Beeck*) wordt er weergegeven, andere bebouwing ontbreekt, wat het niet mogelijk maakt een uitspraak te doen of er op de onderzoekslocaties bebouwing aanwezig was.

Een volgende kaart, uitgegeven door J. Blaeu in het jaar 1644, is weergegeven in afbeelding 8. Hier zijn de details reeds weergegeven. We zien de verschillende wegen met rond de kerk van *Hilverenbeeck* verschillende weergaven van huizen. De locatie aan de Koestraat was toendertijd misschien reeds bebouwd. Voor de andere onderzoekslocaties is het nog onduidelijk.

Afbeelding 7: Detail uit 'Kaarten van de Nederlanden' van C. Sgrotens, ca. 1575.

Afbeelding 8: Detail uit 'Toneel der Steden' van J. Blaeu, 1644. De vermoedelijke locatie aan de Koestraat is in rood omcirkeld.

Een volgende kaart is de kadastrale minuut uit het begin van de 19de eeuw (afb. 9). Na het plotten van deze minuutkaart op de huidige topografische kaart, kon de exacte locatie van de huidige onderzoeksterreinen bepaald worden. Voor locatie 1, 2 en 3 (Schoolstraat, Holstraat en het MAVO-terrein) is het duidelijk dat er in de eerste helft van de 19de eeuw geen bebouwing te vinden was. Voor de locatie aan de Koestraat, daarentegen, zien we de weergave van huizen met achterliggende tuinen.

Op basis van deze kaarten is het natuurlijk niet gemakkelijk om iets te zeggen over het grondgebruik en mogelijke archeologie in de bodem van voor de periode dat de eerste cartografische gegevens voorhanden zijn.

Afbeelding 9: Detail uit de kadastrale kaart. De onderzoekslocaties zijn in rood weergegeven. In de uitvergroete kader de bebouwing aan de Koestraat. (1=Schoolstraat, 2=Holstraat, 3=MAVO-terrein en 4=Koestraat)

5. Verwachtingsmodel.

Naar aanleiding van het bovengaande, op basis van de geraadpleegde historische en archeologische gegevens, kan worden gesteld dat op de terreinen aan de Schoolstraat, Koestraat, Holstraat en het MAVO-terrein te Hilvarenbeek de trefkans op archeologische vondsten en sporen waarschijnlijk groot is, maar zekerheid hierover ontbreekt in dit stadium van het onderzoek. Echter hebben waarnemingen en vondsten uit de onmiddellijke omgeving prehistorische aanwezigheid aangetoond. Op de Bodemkaart was te zien dat Hilvarenbeek gelegen is op een groot esdek. Esdekken hebben zich ontwikkeld vanaf de late Middeleeuwen. Vooral vanaf de 16de eeuw zijn er grote arealen mee bedekt geraakt. Onderliggende archeologische resten zijn daardoor goed beschermd gebleven tegen het vreten van de tand des tijds. De esdekken en de grenzen ervan, waren meer geschikt voor bewoning, door hun hogere en drogere ligging. Deze mogelijk sporen en vondsten vertellen zich dan in bewonings- of ophogingslagen, funderingen van gebouwen, vondsten van huishoudelijke en ambachtelijke aard: aardewerkfragmenten en glas die gezien de goede conserverende omstandigheden onder esdekken waarschijnlijk goed bewaard zijn gebleven. Vondsten van organische aard alsmede metalen zullen naar verwachting in beperkte mate worden aangetroffen op de dekzandgronden van Zuid-Nederland al zijn ze niet uitgesloten dankzij de bovengenoemde conserverende werking van esdekken.

6. Advies.

Concluderend uit al de gegevens, rekening houdend met de archeologisch middelhoge tot hoge waarde van het terrein en de hoge archeologische trefkans, luidt het advies, in navolging van het huidige beleid, dat de eventuele archeologische resten waar mogelijk door plaanpassing in situ behouden dienen te worden. Waar plaanpassing echter niet mogelijk is, zal de vindplaats ex situ behouden dienen te worden, d.m.v. een archeologisch vervolgonderzoek, bij voorkeur in de vorm van proefsleuven. Dit om de mogelijke archeologisch waardevolle resten in kaart te brengen en te waarderen. Het waardestellend proefonderzoek is bedoeld om de opdrachtgever en het bevoegd gezag in een relatief vroeg stadium op de hoogte te stellen van de archeologische waarde. In geval er behoudenswaardige resten worden aangetroffen zal worden geadviseerd hoe deze resten behouden kunnen blijven.

7. Literatuur

Beijers, H. en van Bussel, G.-J., 1996. *Van d'n Aabeemd tot de Zwijnsput, toponiemen in den cijnskring Helmond vóór 1500 in naamkundig en nederzettinghistorisch perspectief*, Helmond.

Duncker, D.R. & H. Weiss, 1983. *Het Hertogdom Brabant in kaart en prent*, Tielt / Bussum.

Ebbers, G. & H. van het Loo, 1992. *Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland*, STIBOKA, Wageningen.

Gils, J. van & Peeters, R., 1994. *Hilvarenbeek en zijn kerkdorpen* (Hilvarenbeek, Heemkundige Kring Hilvarenbeek en Diessen 'Ioannes Goropius Becanus'),

BIJLAGE 1: Stappenplan archeologie

In het “stappenplan archeologie” wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied.

Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijke-orderingsproces te kunnen maken.

I. Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij RACM, provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

- aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat. Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
- beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
- beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch geografische gegevens
 - o een korte impressie over de ontstaansgeschiedenis van het landschap
 - o een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
- beschrijven bekende archeologische waarden
 - o archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RACM. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies. Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische bescherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
 - o archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RACM aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewoningssporen uit het verleden;
- beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden:
 - o aan de hand van de door de RACM ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch onderzoek in aanmerking;
 - o aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;
- rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervoltraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken óf er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA).

Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

- non-destructieve methoden: geofysische methoden (elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden eventueel in combinatie met remote sensing technieken);
- weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
- destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het “belopen” van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek. Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven.

Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek

Indien het niet mogelijk is een ‘behoudenswaardige of beschermenswaardige’ vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bron: RACM